

УДК 347

Наталія Вінтоняк,*молодший науковий співробітник**Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва**імені академіка Ф. Г. Бурчака**Національної академії правових наук України*

КОРПОРАТИВНІ ВІДНОСИНИ В АСПЕКТІ ВІДНОСИН МІЖ ПОДРУЖЖЯМ

Статтю присвячено аналізу корпоративних відносин, що виникають між одним із подружжя, який є учасником корпорації, та корпорацією, а також відносин між обома з подружжя. Проблема особливо актуальна, коли один із подружжя, стаючи засновником (учасником) корпорації, передає їй майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності.

Ключові слова: корпоративні відносини, майнові відносини подружжя, статутний капітал, корпоративні права, спільна сумісна власність подружжя.

Постановка проблеми. Правовому регулюванню корпоративних відносин присвячено значну кількість праць. Однак із приводу регулювання відносин, які виникають між подружжям у зв'язку з набуттям одним із них корпоративних прав, наукового дослідження немає. Нормативне регулювання корпоративних відносин у контексті їх розгляду поряд із сімейними має велике значення, оскільки від його законодавчого обґрунтування залежить не тільки стан сімейних відносин, а й розвиток інших відносин, учасникам яких є подружжя чи один із них. У світлі розвитку економічних та ринкових процесів ці відносини набувають все більшого значення, адже дуже багато осіб є учасниками цивільного обороту. З розвитком підприємницької діяльності та створенням великої кількості корпорацій особами, що перебувають у шлюбі, відносини між подружжям, що виникають у зв'язку з передачею спільного майна до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, стає все більш актуальним. До того ж не потрібно залишати поза увагою те, що такі відносини повинні забезпечувати рівність прав та інтересів подружжя та не здійснювати обмежень у сфері цивільного обороту, в основі якого лежить спільне майно подружжя. Проблема правового регулювання майнових відносин із приводу внесення спільного майна подружжя до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу потребує сучасного аналізу, адже в умовах економічних змін відносини, які складаються між подружжям, набувають нового значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій із даної теми. Дослідженню питань корпоративних правовідносин у науковій та правовій доктрині приділяється значна увага, їм

присвячені праці таких вчених-цивілістів, як В. А. Васильєва, О. М. Вінник, О. І. Зозуляк, В. М. Кравчук, В. В. Луць, І. В. Спасибо-Фатеєва, та інших. Відносини, що виникають між подружжям із приводу внесення спільного майна до статутного капіталу, дещо торкалися у своїх працях також В. А. Васильєва, І. В. Спасибо-Фатеєва та І. В. Жилінкова. Проте деякі аспекти таких правовідносин є не до кінця з'ясовані та підлягають більш детальному вивченню. У процесі законодавчого регулювання корпоративних відносин потрібно враховувати сімейний стан засновників (учасників) юридичних осіб корпоративного типу. Це, насамперед, пов'язано з тим, що більшість фізичних осіб, що є учасниками корпорацій, в силу їх природи створюють сім'ї і перебувають одночасно у різних правовідносинах із різними особами (як із фізичними, так і з юридичними).

Складнощі регулювання таких відносин зумовлені тим, що вони регулюються на межі різних правових норм. З одного боку, подружжя набуває тих прав та обов'язків, що виникають у осіб, які перебувають у шлюбі, а з іншого боку, вони є самостійними суб'єктами, які можуть бути учасниками інших правовідносин.

Метою статті є науковий аналіз відносин, що виникають між подружжям із приводу внесення спільного майна до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу та набуття одним із подружжя корпоративних прав.

Виклад основного матеріалу. Корпоративні відносини народилися у зв'язку з реформуванням економіки України, закріпленням в основоположних нормативних актах прав і свобод людини, в тому числі

права на створення юридичної особи та права на зайняття підприємницькою діяльністю шляхом створення різного виду юридичних осіб. До появи корпоративних відносин призвело ускладнення майнових відносин на сучасному етапі економічного обороту і на тепер корпоративні правовідносини визнані в Україні як вид суспільних відносин, які за своїм предметом є відносинами з управління кампаніями (капіталами). Саме вони претендують на те, щоб у найзагальнішому вигляді їх вважати корпоративними [1, с. 43].

На законодавчому рівні визначення корпоративних відносин закріплене нормами Господарського кодексу України. Згідно з ч. 3 ст. 167 ГК України під корпоративними правовідносинами розуміються відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав, які відповідно до ч. 1 ст. 167 ГК України визначаються як права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

У правовій доктрині щодо визначення корпоративних правовідносин є різні думки. Н. С. Кузнецова виділяє два загальні підходи: широкий та вузький. У широкому розумінні під корпоративними відносинами розглядаються всі правовідносини, де одним із учасників виступає корпорація як організаційно-правова форма юридичної особи, що здійснює підприємницьку діяльність. У вузькому (власному) розумінні – це зобов'язальні відносини між корпорацією (її органами) та учасниками з приводу управління, ведення справ, надання інформації тощо [2]. В. М. Кравчук, визначаючи корпоративні відносини, ділить їх на загальні та спеціальні. Загальні правовідносини виникають між учасником і товариством щодо участі в товаристві. Спеціальні корпоративні правовідносини виникають між учасником і товариством, між учасниками, а також за участю третіх осіб щодо реалізації окремих прав, пов'язаних з участю в товаристві, які пропонуються називати «елементарними»: права на частку в статутному капіталі, права на одержання частини прибутку, права на участь в управлінні тощо [3, с. 21]. О. М. Вінник зазначає, що корпоративні відносини – це відносини, які виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарських товариств за участю безпосередніх учасників (засновників, учасників, самого товариства

та його органів) та опосередкованих (кредиторів, споживачів, найманих працівників, облігаціонерів товариства, територіальної громади, держави в особі уповноважених органів) і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб [4, с. 32]. Н. С. Глусь визначає корпоративні відносини як відносини, що виникають між акціонером, учасником і самою корпорацією, а також між самими учасниками та акціонерами з приводу реалізації їх права власності на акцію чи права власності на частку в статутному фонді [5]. І. Я. Бабецька під корпоративними правовідносинами розуміє врегульовані нормами права та установчими документами суспільні відносини, які виникають між засновником (учасниками) юридичної особи і самою юридичною особою в результаті реалізації ними засновницьких прав, а також відносини між учасниками, які складаються щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав [6, с. 154].

Як правило, дослідники, визначаючи корпоративні відносини, як їхні кваліфікуючі ознаки зазначають суб'єктів та об'єктів відносин. Спільним для більшості наведених визначень цих відносин є те, що за суб'єктним критерієм вони так чи інакше пов'язані з корпоративними підприємствами, хоча й використовуються в них різні терміни: «корпорації», «господарські товариства», «корпоративні суб'єкти господарювання» тощо [7, с. 26]. Зокрема, зазначається, що суб'єктами корпоративних правовідносин є: товариство та його учасники (І. В. Спасибо-Фатеева, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. Б. Сивий, О. С. Яворська, О. А. Кулик); корпорація (товариство), учасники (засновники) і органи корпорації (О. Р. Кібенко, О. М. Вінник, І. С. Шиткіна, М. О. Рожкова, Н. С. Каржавіна, Н. С. Єремичева, В. О. Гуреев, В. В. Долинська, В. П. Мозолін); товариство (за ГК – господарська організація), учасник, органи товариства та інші особи (треті особи) (В. М. Кравчук). Коло суб'єктів корпоративних відносин, визначене вченими, залежить від того, як той чи інший автор розуміє сутність корпоративних відносин. Однак, незважаючи на це, у будь-якому разі незмінним суб'єктом корпоративних відносин є завжди юридична особа, яку в теорії цивільного права розглядають як корпорацію [8, с. 44]. Наведене приводить до висновку, що суб'єктами корпоративних відносин є підприємницькі юридичні особи, що створені з метою отримання прибутку і його наступного перерозподілу між учасниками, та будь-які інші особи, що на підставі певних юридичних фактів стають учасниками юридичних осіб корпоративного типу [1, с. 53].

Для виокремлення корпоративних відносин вагоме значення має чітке визначення об'єкта, з приводу якого вони виникають. Зокрема, корпоративними слід визнавати правовідносини, які виникають щодо здійснення та захисту корпоративних прав [9, с. 119]. Слушною є думка І. Б. Саракун, яка зазначає, що корпоративні відносини – це відносини, що виникають між учасниками (засновниками) та товариством і між самими учасниками (засновниками), які складаються щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав [10, с. 10]. Специфічність суб'єктного складу корпоративних відносин виражається в тому, що одним із суб'єктів завжди є особа, наділена корпоративними правами [11, с. 8]. Тому недискусійним є визначення, яке наводить В. А. Васильєва. Вчена визначає корпоративне правовідношення як вид цивільного правовідношення, в основі якого лежить участь суб'єктів в організаційно-правових утвореннях, що володіють ознаками юридичних осіб, змістом яких є так звані корпоративні права та які виникають на підставі певних юридичних фактів, а саме участі в установчому договорі, інкорпорації юридичної особи, вступі в корпоратив, придбанні права власності на частку, акції тощо [1, с. 53].

Доходимо висновку, що суб'єктами корпоративних відносин є фізичні та юридичні особи, що володіють корпоративними правами, якими наділені у зв'язку з їхньою участю в юридичній особі корпоративного типу. Самі ж корпоративні відносини – це відносини, які існують між юридичною особою корпоративного типу та її учасником із приводу реалізації ним корпоративних прав. Корпоративні права, своєю чергою, належать тій особі, що є засновником (учасником) корпорації. Тобто якщо один з подружжя є засновником (учасником) юридичної особи корпоративного типу, то тільки він виступає учасником корпоративних відносин. Що ж до іншого з подружжя, то оскільки він не володіє корпоративними правами, то, відповідно, і не виступає учасником корпоративних відносин. Це, насамперед, неможливо в силу правової природи корпоративних прав. Між обома з подружжя складаються інші цивільно-правові відносини, пов'язані із внесенням спільного майна подружжя до статутного капіталу корпорації.

Вирішення цього питання ускладнюється подвійністю правовідносин, у яких перебуває один із подружжя (учасник корпоративних відносин), адже він одночасно виступає учасником різних відносин: корпоративних – з юридичною особою корпоративного типу – та сімейних – із другим з подружжя.

Якщо йдеться про сімейні відносини, маються на увазі насамперед майнові відносини, в основі яких лежить спільна сумісна власність та поділ спільного майна подружжя, за рахунок якого був сформований статутний капітал корпорації.

Подружжя може бути суб'єктом майнових відносин, у тому числі відносин власності, як на загальних цивільно-правових засадах, так і на підставі спеціальних умов, спричинених фактом перебування їх у шлюбі. При цьому найбільш істотно виявляються особливості тих майнових відносин подружжя, які складаються між ними (внутрішні відносини). Ці особливості визначаються переважно нормами сімейного законодавства, а зовнішні (відносини подружжя з третіми особами) – переважно нормами цивільного законодавства. Таким чином, правове регулювання майнових відносин подружжя ускладнене і перобтяжене характером особистих стосунків між чоловіком і дружиною, що, в свою чергу, і вимагає окремого глибокого їх дослідження [12, с. 88].

Майнові правовідносини подружжя – це відносини, що виникають між подружжям стосовно володіння, користування і розпорядження майном. Вони включають відносини власності, пов'язані із сімейним майном, та відносини зобов'язального характеру, які так чи інакше пов'язані з майновими питаннями. Природа відносин власності у сім'ї є такою самою, як у будь-яких інших правовідносинах, оскільки зумовлюється не типом відносин, а природою самого явища власності. Певні особливості цього інституту полягають у тому, що сім'я вимагає складного механізму поєднання різних видів права власності, який зумовлений потребою адекватного забезпечення інтересів як сім'ї, так і кожного з її членів [13]. На думку І. В. Жилінкової, правовідносини спільної власності з урахуванням особливостей їх об'єктів мають складну структуру. Якщо об'єктом права є річ або сукупність речей, то вони включають два окремих різновиди: а) відносні правовідносини – між самими співвласниками щодо майна (внутрішні) та б) абсолютні правовідносини, які виникають між співвласниками та усіма третіми особами (зовнішні). Якщо правовідносини спільної власності складаються стосовно майнових прав або обов'язків співвласників, то вони моделюються за дещо іншим принципом. У цьому разі не тільки внутрішні, а й зовнішні правовідносини, які виникають між співвласниками та іншими особами – їх боржниками або кредиторами, мають відносний характер. Склад їх учасників є чітко визначеним, а самі відносини за своєю природою є зобов'язальними [14, с. 67-68].

В умовах розвитку ринкових відносин, коли до складу майна подружжя можуть входити будь-які види об'єктів цивільного обороту, від виробничих комплексів до цінних паперів, частки в капіталі та інші, необхідність регулювання відносин, пов'язаних із функціонуванням сім'ї, зумовлена насамперед тим, що відносини, що складаються всередині такої економічного осередку суспільства, як сім'я, мають майновий характер і в кінцевому підсумку зачіпають економічні інтереси суспільства загалом [15].

Норми сімейного права, що регулюють майнові відносини між подружжям, зокрема відносини спільної сумісної власності, нині не здатні вирішити проблем, що виникають у сфері підприємницької діяльності подружжя, пов'язаної з участю в корпораціях. Вважається, що сімейне законодавство спрямоване на регулювання тільки внутрішніх майнових відносин подружжя і не поширюється на третіх осіб, у тому числі юридичних осіб, у яких подружжя або один із них беруть участь [16].

І. В. Спасибо-Фатєєва, говорячи про правовий режим майна подружжя, переданого в статутний капітал господарського товариства, зазначає, що корпоративні права зумовлені часткою в статутному капіталі або акціями. Право на частку існує в корпоративних відносинах та майнових відносинах між подружжям. Перебуваючи в корпоративних відносинах, їх учасник набуває корпоративні права відповідно до права на частку в статутному капіталі господарського товариства. Водночас час це право на частку залишається в тому ж правовому режимі спільної сумісної власності подружжя, оскільки цей правовий режим не може автоматично змінитися з внесенням одним із подружжя частини їхнього майна у вигляді вкладу [17, с. 93-94]. На підставі цього вчена робить висновок, що право на частку в статутному капіталі є об'єктом різних правовідносин – корпоративних і спільної власності. У корпоративних правовідносинах виступає лише один із подружжя – учасник господарського товариства, який реалізує свої корпоративні права самостійно. У відносинах спільної сумісної власності подружжя право на частку в статутному капіталі є складовою частиною їх спільного майна [17, с. 101]. В. І. Сергєєв зазначає, що засновники товариства, формулюючи його статутний капітал, передають своє право власності на майно (майнові права) юридичній особі, а в обмін на це набувають зобов'язальні права по відношенню до нього. Таким чином, речове право власності засновника (в сімейному праві – спільної власності подружжя) під час створення товариства

трансформується в зобов'язальне право самого товариства по відношенню до його засновника. Відносини засновників з іншим із подружжя при цьому не передбачаються, оскільки це відносини, засновані на сімейному праві, і будувати їх подружжя повинні тільки на основі Сімейного кодексу і тільки між собою, без залучення до цього товариства [18].

Нині склалася ситуація, в якій, по-перше, в результаті передачі в статутний капітал юридичної особи корпоративного типу майна, що перебуває в подружжя на праві спільної сумісної власності, подружжя, так би мовити, «втрачає» таке майно, по-друге, набути корпоративне право може тільки один із подружжя, оскільки корпоративні права є суб'єктивними правами учасників юридичних осіб. Вони фігурують у корпоративних правовідносинах, які складаються між учасником і корпорацією. Між обома з подружжя складаються інші цивільно-правові відносини, які зумовлені тим, що статутний капітал сформований за рахунок спільного майна. Зокрема, І. В. Жилінкова з цього приводу зазначає, що між другим із подружжя (не учасником) та товариством не виникає речових або зобов'язальних правовідносин. Тому він не може звертатися до товариства з вимогою про участь у розподілі прибутку, сплату дивідендів, видачу майна у разі ліквідації товариства тощо. Відносини виникають лише між дружиною та чоловіком, тобто в тій частині, яка охоплює періоди «до» та «після» («поза») існування корпоративних правовідносин за участю одного з подружжя [19, с. 53].

Висновки.

Передаючи юридичній особі корпоративного типу майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, корпоративних прав у повному обсязі, як майнових, так і немайнових, набуває тільки один із подружжя – той, який стає засновником (учасником) корпоративних відносин. Інший із подружжя корпоративних прав не набуває, хоча і його частка в праві спільної сумісної власності була передана корпорації. Після внесення подружжям свого спільного майна до статутного фонду юридичної особи корпоративного типу речові правовідносини, які існують у подружжя з приводу власності на майно, трансформуються у зобов'язальні правовідносини. В основі цих зобов'язальних відносин, що виникають між подружжям, яке передало спільне майно до статутного капіталу чи за рахунок якого були придбані акції, лежить право вимоги. Це право вимоги можна визначити як правовідношення

зобов'язального характеру, що виникає на підставі юридичного факту, що має корпоративну природу, згідно з яким один із подружжя, який не є учасником юридичної особи, але передав майно (де-факто), має право вимагати в іншого з подружжя, який є учасником юридичної особи, виплати певних сум, що належать йому згідно із законодавством.

Список використаних джерел:

1. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В. А. Васильєва, А. В. Зеліско, В. В. Луць, І. Б. Саракун, Л. В. Сіщук та ін.; за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2017. 612 с.
2. Кузнєцова Н. С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120329>
3. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів: Край, 2009. 464 с.
4. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.04. К., 2004. 32 с.
5. Глуць Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2000. 23 с.
6. Бабецька І. Я. Корпоративні правовідносини та корпоративні права: до проблеми визначення поняття. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2013. № 8. С. 150-155.
7. Гарагонич О. В. Поняття та предмет корпоративного права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2013. Випуск 22. Частина І. Том 2. С. 24-28.
8. Сіщук Л. В. Сутність корпорації у корпоративному праві України: теоретичний аспект. Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць. 2017. Вип. 17. 185 с.
9. Костова Н. І. Правова природа відносин, які виникають при створенні акціонерного товариства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2013. № 5.
10. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва АПРН України, 2009. 156 с.
11. Симонян Ю. Ю. Корпоративні відносини у командитних товариствах (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. ОНЮА, 2010. 20 с.
12. Сімейне право України: підручник / за ред. Гопанчука В. С. К.: Істина, 2002. 304 с.
13. Бурлай О. Є. Правовідносини подружжя в міжнародному приватному праві: дис... канд. юрид. наук. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2007. 182 с.
14. Жилінкова І. В. Деякі питання права спільної власності за новим Цивільним кодексом України. Українське комерційне право. 2004. № 5.
15. Хатимов Х. Н. Проблеми правового регулювання имущественных отношений супругов: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. URL: <http://www.disscat.com/content/problemu-pravovogo-regulirovaniyaimushchestvennykh-otnoshenii-suprugov-po-materialam-respub#ixzz2PsB4Cnt4>
16. Апциаури Л. Н. Имущественные права супруга участника хозяйственного общества. URL: http://www.rusnauka.com/22_PNR_2012/Pravo/9_115095.doc.htm
17. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія / В. К. Антошкина, В. И. Борисова, И. В. Жилинкова и др.; под. общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. 240 с.
18. Сергеев В. И. О соотношении наследственного, корпоративного и семейного права в спорах по поводу долей в уставном капитале ООО. Право и экономика. 2009. № 2 (252) С. 109. URL: <http://mybrary.ru/users/personal/read/pravo-i-ekonomika-2-252/>
19. Жилінкова І. В. Корпоративні права осіб з подружнім статусом Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (25-26 вересня 2009 року). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. С. 196.

Статья посвящена анализу корпоративных отношений, возникающих между одним из супругов, который является участником корпорации, и корпорацией, а также отношений между обоими супругами. Проблема особенно актуальна, когда один из супругов, становясь учредителем (участником) корпорации, передает ей имущество, принадлежащее супругам на праве общей совместной собственности.

Ключевые слова: корпоративные отношения, имущественные отношения супругов, уставный капитал, корпоративные права, общая совместная собственность супругов, юридическое лицо корпоративного типа.

The article is devoted to the analysis of corporate relations that arise between one spouse who is a member of the corporation and the corporation, as well as the relationship between the two spouses. The problem is particularly relevant when one spouse becoming a founder (participant) of corporation transmits it property owned by spouses on the right of joint ownership.

Key words: corporate relations, property relations between the spouses, statutory capital, corporate rights, common joint property of spouses, corporation.